

DEMOKRATSKI ELITIZAM: NOVE TEORIJSKE I KOMPARATIVNE PERSPEKTIVE

Davorka Budimir

*Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu*

*Doktorski studij "Hrvatski
politički sustav i upravljanje"*

Recenzija

Iako su u prvoj polovini 20. stoljeća Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto, Robert Michels i Max Weber rasvijetlili pitanje neusklađenosti između elita i demokracije, ono je danas ponovno aktualno jer se s jedne strane naglašava neizbježnost i autonomija elita, a s druge se tvrdi kako su pokušaji ostvarenja vladavine naroda uzaludni, jer je najviša moguća "demokracija" ona kojom dominira elita.* U takvoj demokraciji postoje izabrani parlamenti i drugi izabrani dužnosnici, ali birači ne biraju svoje predstavnike, već izabiru između unaprijed određenih kandidata koje su predložile političke stranke unutar svojih kanala regrutacije.

Teorija Josepha Schumpetera o kompetitivnoj demokraciji, određena pojmom "demokratskog elitizma", nastojala je pomiriti postojanje elita i demokracije ističući kako postoji "natjecateljska borba za glasove naroda", borba kojom

upravlja politička elita na čelu s političkim vođama s vremenski ograničenim mandatom. Schumpeter je pokazao kako funkcionira predstavnička demokracija u modernim nacionalnim državama. Moć vladanja koncentrirana je u predstavničkom tijelu i prenosi se s jedne političke struje na drugu putem otvorenih, periodičnih izbornih natjecanja za dominaciju nad tim tijelom. Građani u ulozi birača izabiru koje će ih kandidirane osobe i stranke predstavljati. Jednom izabrani nositelji vlasti tu vlast vrše potpuno samostalno, štiteći sam demokratski poredak i pritom ne dovodeći u opasnost svoje šanse za ponovni izbor.

Izložene aporije demokratskog elitizma tema su knjige koju predstavljam. Knjiga je podijeljena na dvije cjeline: "Demokratski elitizam: teorijske perspektive" te "Demokratski elitizam: komparativna perspektiva".

---

* Heinrich Best, John Higley, ur., *Democratic Elitism: New Theoretical and Comparative Perspectives*, Leiden/Boston: Brill, 2010, 236 str.

Prvu cjelinu otvara članak Jensa Borcherta "Više ne stvaraju elite kao nekad: beskonačni problem s demokratskim elitizmom" koji analizira osnovne komponente demokratskog elitizma (periodične izbore, neizbježnost političke elite i potrebu za njenom neovisnošću) i propituje je li danas demokratski elitizam konvencionalna mudrost, zastarjela doktrina ili još uvijek zaseban pogled u stalnoj raspravi o demokraciji. Borchert je pokazao kako elementi demokratskog elitizma prožimaju suvremeno poimanje demokracije, ali i da u nekim aspektima dovode do ozbiljnog iskrivljanja, posebno u aktualnom trendu profesionalizacije politike, zbog koje politička elita sve manje snosi odgovornost za svoje postupke pred biračima.

Drugi je članak u toj cjelini "Iza sretnog konsenzusa o demokratskom elitizmu" Andrása Körösenya, koji snažno podupire Weberov pojam leaderske demokracije. Körösenyi drži kako demokratski elitizam nije koherentna teorija jer nastoji pomiriti tri različita modela političkog predstavnštva i demokratske kontrole: mandatni model Roberta Dahla, model političke odgovornosti Johna Plamenatza i model autorizacije Adama Przeworskog i njegovih kolega. Uspoređujući ta tri modela, autor zaključuje kako model autorizacije najbolje objašnjava odnose između političke elite i birača u današnjoj demokraciji, te ga drži kompatibilnim sa "skeptičnim" čitanjem Josepha Schumpetera.

Članak Frederika Engelstadta "Demokratski elitizam – konflikt i konsenzus" raspravlja o tome kako se vrlo malo istraživanja bavi proučavanjem odnosa unutar same političke elite. Engelstadt kritički suprotstavlja pristupe koji naglašavaju sukob elita i pristupe koji ističu konsenzus između njih. Tvrdi kako

oba pristupa pretjeruju, jer je manevarski prostor koji politička elita ima na raspolaganju za samostalno i neovisno djelovanje u današnjoj demokraciji vrlo ograničen. Prema Engelstadtu, odnosi unutar političke elite evoluiraju i ovisni su o nacionalnoj povijesti, kulturi i dominantnom sustavu vrijednosti.

Prvi dio knjige završava člankom Johna Higleya "Iluzija elita o demokraciji" u kojem autor govori o tome kako ideologije kojima se elite služe kao političkim opravdanjem i masovnom mobilizacijom navode na krivi trag o tome što je politički moguće postići. Nakon što je utvrdio kako su političke elite bile zavedene socijalizmom u "kratkim" 20. stoljeću, autor poentira tvrdnjom da ideologija demokracije, u koju današnje elite na zapadu bezrezervno vjeruju, skriva niz temeljnih društveno-političkih promjena i iskrivljuje slike mnogih velikih događaja, vodeći tako u još veće katastrofe.

U drugom dijelu knjige govori se o tome kako funkcionira demokratski elitizam u nekoliko europskih zemalja, a otvara ga članak Heinricha Besta "Udruženi rivali: antagonizam i kooperacija kod njemačke političke elite". Best prikazuje funkcioniranje demokratskog elitizma u slabom i snažnom obliku u Njemačkoj preko teorija funkcioniranja leaderske demokracije Maxa Webera kao prethodnice demokratskog elitizma. Pritom ističe propali pokušaj prakse tog oblika demokratske politike u Weimarskoj Republici te daje pregled uspona demokratskog elitizma u Zapadnoj Njemačkoj nakon II. svjetskog rata. Na kraju Best tvrdi kako demokratski elitizam treba proširiti elementima teorije Williama Sumnera o antagonističkoj suradnji, te na temelju empirijskih istraživanja o političkim stavovima i interakciji saveznih i pokrajinskih zastupnika u

periodu 2003/2004. objašnjava fenomen “udruženih suparnika” u današnjoj ujedinjenoj Njemačkoj.

U članku pod naslovom “Politička i medijska elita u Norveškoj” Trygve Gulbrandsen istražuje odnos između političke i medijske elite na temelju anketnog istraživanja provedenog 2000/2001. godine. Autor pokazuje, s jedne strane, kako medijska elita iskušava političku elitu preko velikih apetita prema skandaloznim i komercijalno profitabilnim informacijama te, s druge, kako je upravo zbog prisutnosti medija natjecanje između političkih elita kontinuirano i svakodnevno.

Nakon prikaza elita u Norveškoj slijede tri članka posvećena srednjoistočnoeuropskim zemljama. U prvom, pod naslovom “Oblikovanje elita i demokratski elitizam u Srednjoj i Istočnoj Europi: komparativna analiza” Michael Edinger prikazuje funkcioniranje demokratskog elitizma u desetak zemalja regije od početka tranzicije krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina prošlog stoljeća. Pritom se služi ekstenzivnim podacima o socijalnom sastavu, regrutiranju, političkom ponašanju i stavovima parlamentarnih elita kako bi izmjerio jaz između političke elite i građana (birača). Nakon toga prezentira podatke iz istraživanja javnog mnijenja koji pokazuju opseg nezadovoljstva javnosti parlamentarnom elitom. Slijedi članak Györgya Lengyela i Gabrielle Ilonszke pod naslovom “Mađarska: između konsolidirane i simulirane demokracije” koji pokazuje niz promjena unutar mađarske demokracije i političke elite u posljednjih nekoliko godina. Autori daju snažnu kritiku demokratskog elitizma, tvrdeći da mnoga istraživanja postkomunističkih država ne uzimaju u obzir nejednakosti između natjecateljskih političkih

elita te da zanemaruju važne institucionalne detalje i ulogu lidera i političkih vođa. Posljednji je članak u “srednjoeuropskom nizu” “Napad na demokratski elitizam u Poljskoj” u kojem Jack Wasilewski analizira napade braće Jarosława i Lecha Kaczyńskog na poljsku tranzicijsku političku elitu od 2001. godine, pokazujući kako prethodno marginalna skupina može dobiti nagli politički poticaj i iskušati demokratski elitizam.

Posljednji je članak u ovom dijelu knjige “Demokracija kooptacije elita: demokratski elitizam u multietničkim državama” Antona Steena i Mindaugasa Kuklysa, koji pokazuje kako u multietničkim državama izbori mogu omogućiti dominantnim elitama da suze prostor djelovanja i političke participacije nacionalnih manjina. Svoju su tezu potvrdili na primjerima Estonije i Latvije u kojima je demokratski elitizam donedavna bio ograničen na elite koje su tražile potporu većinske nacije, pri čemu su ruske jezične manjine bile stavljene na rub političkog djelovanja.

Knjiga završava epilogom “Demokratski elitizam i zapadna politička misao” u kojem je John Higley, jedan od urednika zbornika, pokazao kako je rasprava o demokratskom elitizmu iskrivljena utopijskim tonom glavnine zapadnjačke političke misli. Mnogi su politički mislioci držali kako demokratski elitizam zatvara otvoreni put k punoj demokraciji, koju tretiraju kao univerzalnu vrijednost. Higley istražuje kako se i zašto to dogodilo, te tvrdi da se demokracija stopila s klasičnim liberalno-demokratskim vrijednostima. Stoga je, poput Schumpe-tera, treba istraživati kao instrumentalnu vrijednost koja u nekim političkim i društvenim odnosima promiče konačnu liberalnu vrijednost društva sastavljenog od slobodnih i aktivnih pojedinaca.